

[П. Л. Яроцький](#)

Православ'я

ПРАВОСЛАВ'Я — один із 3-х основних, разом із [католицизмом](#) і [протестантизмом](#), напрямів *християнства*, що остаточно виокремився й організаційно оформився в 11 ст. Після поділу Церков назва «католицька» (у латинізованій формі) залишалася за західною (римською) Церквою, «православна» — за східною. Формально датою поділу Церков вважають 1054, проте цей процес почався значно раніше: відмінність між західним і східним християнством була помітною вже у 3—5 ст. П. як церковний напрям склалося на території Візантійської імперії та слугувало ідеологічною опорою імперській владі за принципом цезаропапізму (пріоритету світської влади над Церквою). Воно не мало єдиного церковного центру, оскільки від початку свого формування церковна влада у Візантії зосереджувалася в руках 4-х патріархів:

- константинопольського,
- александрійського,
- антіохійського,
- єрусалимського.

При цьому константинопольський патріарх, хоча й іменувався вселенським, був лише першим серед рівних. Ця традиція вселенського православного патріарха збереглася за ним донині. З розпадом Візантійської імперії кожен із названих патріархів став очолювати самостійну (автокефальну) помісну православну Церкву. Згодом автокефальні та автономні Церкви виникли і в ін. країнах, переважно на Близькому Сході, Балканах та в Східній Європі.

Віросповідну основу П. складають Святе Письмо ([Біблія](#)) і Священний Переказ (постанови Вселенських і помісних соборів 4—8 ст., праці отців Церкви; див. *Патристика*). Догматику П. викладено в Нікео-Константинопольському «Символі віри» (4 ст.), у 12-ти «чинах» (пунктах) якого визнано триєдність *Бога*, боговтілення, спокутну жертву, воскресіння та вознесіння [Ісуса Христа](#), віру в одне хрещення, майбутнє воскресіння мертвих і потойбічну винагороду, а також в єдину апостольську Церкву. Формально вважають, що ці догмати не підлягають будь-яким змінам і уточненням ні за змістом, ні за формою. Великого значення у П. надають обрядовості, центральним елементом якої є 7 таїнств (*хрещення, миропомазання, сповідь, причастя, шлюб, священство, єлеосвячення*). Важливу роль відведено культові святих, шануванню ікон, церковним святам, постам. П. заперечує низку католицьких догматів про «*filioque*» (походження Святого Духа «і від Сина»), чистилище, непорочне зачаття й тілесне вознесіння на небо Діви Марії (див. [Богородиця](#)), про непогрішність і непомилність Папи Римського у справах віри й моралі та ін.

[Духовенство](#) у П. поділяють на біле (одружені парафіяльні священники) і чорне (ченці, які дають обітницю безшлюбності). Єпископом може стати тільки чернець. Найвищий єпископський сан — *патріарх*. Існують чоловічі й жіночі монастирі. Більшість православних Церков у богослужбовій практиці користується новим стилем, але дату Пасхи всі визначають за старим, юліанським, календарем. На відміну від католицизму, П. не має єдиного світового центру. Нині воно представлене 15-ма визнаними (канонічними) і кількома невизнаними автокефальними та 5-ма автономними Церквами.

Як державна релігія П. поширилося у Київській Русі наприкінці 10 ст. У сучасній Україні воно представлено Православною Церквою України та Українською православною Церквою, що перебуває у «канонічному і молитовному єднанні», а фактично — у юрисдикції Московського патріархату. Богослужіння у православних Церквах здебільшого відправляють національними мовами, використовують і мертві мови (церковнослов'янську — в Старообрядницькій православній Церкві та Українській православній Церкві в юрисдикції Московського патріархату). Протягом тривалого часу йде підготовка до Вселенського православного

собору, попередня програма якого передбачає істотну модернізацію віровчення та обрядовості з урахуванням вимог сучасності.

Рекомендована література

1. Голубинский Е. Е. История русской церкви. Москва, 1880. Т. 1, 1911. Т. 2;
2. Лебедев А. П. Очерки внутренней истории византийско-восточной церкви в IX, X и XI вв. // Лебедев А. П. Собрание церковно-исторических сочинений. Т. 6. Москва, 1902;
3. Огієнко І. Українська культура. К., 1991;
4. Поснов М. Э. История христианской церкви (до разделения Церквей — 1054 г.). К., 1991;
5. Грушевський М. С. З історії релігійної думки на Україні. К., 1992;
6. Історія Православної церкви в Україні. К., 1997;
7. Саган О. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. К., 2004;
8. Його ж. Православ'я України і національна безпека // Українське релігієзнавство. 2015. № 76;
9. Войналович В. А. Сучасне українське православ'я: старі і нові виклики // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. досліджень НАНУ. 2018. Вип. 3—4.

Бібліографічний опис:

Православ'я / П. Л. Яроцький // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2025.
– Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-890240>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України

([докладніше](#)).